

EEN WAARNEMEND BURGEMEESTER DIE IN BERGEIJK E.O. NIET WELKOM WAS¹

Ad Tilborghs

Hopend en wachtend op de behouden terugkeer van Marcel Magnée – pas na maanden zou het bericht binnenkomen dat hij op 3 november 1944 in een concentratiekamp gestorven was – ontving Bergeijk een waarnemend burgemeester in de persoon van drs. Franciscus Bernardus A.M. (Frans) Verhagen. Een ambtenaar die de hele oorlog lang op de secretarie van Geldrop had gewerkt. Geboren in Eindhoven op 21 juli 1911 en ongehuwd. Niet alleen Bergeijk maar ook Westerhoven, Riethoven en Luyksgestel vielen onder zijn gezag. In Bergeijk en Luyksgestel was hij geen blijvertje. Vier gemeenten bleken wat veel voor één persoon. Al gauw werd Verhagen met betrekking tot Bergeijk en Luyksgestel eervol ontslagen.

In kringen van voormalige verzetslieden brak onmiddellijk na zijn komst de pleuris uit. Daar meende men te weten dat Verhagen in Geldrop een schandelijke rol als collaborateur had gespeeld. De oud-verzetslieden hadden zich in Zuidoost-Brabant verenigd in de Gemeenschap Oude Illegale Werkers Nederland, de G.O.I.W.N.. De leden uit Bergeijk, Westerhoven, Riethoven en Luyksgestel vormden daarin een aparte kring. Die was opgericht op 18 januari 1945 en viel onder de afdeling Veldhoven, district de Kempen. Op 2 mei 1945 was de kring Bergeijk e.o. in vergadering bijeen en brandde een felle discussie los. Het lid Mesman wierp de vraag op: *Hoe komt het, dat burgemeester Verhagen alleen ontslagen is als burgemeester van Bergeijk en Luyksgestel en niet als burgemeester van Westerhoven en Riethoven? Het lid Heethuis antwoordde daarop dat het ontslag zou zijn ingegeven omdat Verhagen onmogelijk de belangen van vier gemeenten kon behartigen. Vandaar dat hij was teruggeplaatst naar twee gemeenten. Dr. Spoorenberg meende dat een onderzoek had uitgewezen dat Verhagen absoluut ongeschikt was voor zijn ambt en dat het ook in de bedoeling lag hem te ontslaan als burgemeester van Westerhoven en Riethoven. Het lid Heethuis wilde de zaak te berde brengen in de Districtsraad, maar het lid Mesman wilde onmiddellijke stappen ondernemen, zoals waarschijnlijk in Bergeijk was geschied. Dr. Spoorenberg raadde aan zich te wenden tot de G.O.I.W. te Geldrop, waar men allicht iets meer wist van burgemeester Verhagen. De secretaris zou proberen het dossier van burgemeester Verhagen te pakken te krijgen. Verscheidene leden bleken van mening, dat een en ander moest worden ondernomen in de gemeente Westerhoven zelf. Waarop het lid Mesman zich bereid verklaarde met enige ingezetenen van Westerhoven een commissie te vormen die een dergelijke actie in samenwerking met de G.O.I.W. te Bergeijk zou bevorderen. Het lid Heethuis meende dat het zeer belangrijk zou zijn als men er achter kon komen, waarvoor Verhagen was ontslagen en hoe het mogelijk was dat hij eervol ontslag had gekregen.*

De discussie was de ouverture tot een stevige actie. De G.O.I.W afdeling Veldhoven ontving van de kring Bergeijk een brief gedateerd 19 september 1945, met de volgende alinea: *'t Is nog steeds een doorn in ons oog dat de waarnemend burgemeester van Westerhoven, drs. Verhagen, daar nog steeds de scepter zwaait. Mogen wij misschien van het resultaat van het onderzoek, dat u zou instellen naar deze zaak, vernemen?. Wij zijn er ten eerste in geïnteresseerd en zullen niet rusten voordat deze zaak is opgelost. Gaarne ontvangen wij bericht hiervan.'*

Ingekankerde haat

Per brief, eveneens gedateerd op 19 september 1945, wendde J. Mesman, wethouder van de gemeente Westerhoven, zich rechtstreeks tot de Commissaris van de Provincie Noord-Brabant met het verzoek hem audiëntie te willen verlenen om *'u persoonlijk op de hoogte te stellen van de zeer ongewenste interne verhoudingen, die in de gemeente Westerhoven bestaan tussen den*

¹ Dit artikel verscheen in De Keersopper, periodiek van Heemkundekring Bergeijk, nr. 56, december 2019.

Edelachtbare Heer Drs. Verhagen, burgemeester over deze gemeente en een kleine groep inwoners enerzijds en de rest van de inwoners van Westerhoven anderzijds. Deze aangelegenheid scheidt in Westerhoven een zeer fanatieke tweedracht waardoor het algemene belang ten zeerste benadeeld wordt. Zeer dikwijls volgt op 't platteland een zo diep ingekankerde haat tussen de partijen, dat zelfs moord of doodslag hiervan het gevolg kunnen zijn. Daar de toestand zeer hoog gespannen is, kan ik ook niet langer uitstellen dit eerbiedig verzoek tot U te richten.'

Ook in Geldrop had het ongenoegen toegeslagen. De commissie van vooronderzoek der Nederlandse/Binnenlandse Strijdkrachten, Afd. Geldrop liet een proces-verbaal opmaken over Frans Verhagen. Zijn personalia meldde achter 'beroep': thans waarnemend burgemeester van Bergeijk; tot september 1944 agent distributiekantoor Geldrop. Het rapport bevatte niet minder dan negen beschuldigingen:

1. *Dreiging met Grüne Polizei tegen ondergronds werker.*
2. *Het willen ophangen van NSB-affiches op distributiekantoor Geldrop in verband met NSB-bezoek.*
3. *Weigering medewerking bij uitreiking nieuwe T.D. (Tweede Distributiestamkaart), slechts onder dreiging gezwicht.*
4. *Anti-vaderlandslievende houding door achterhouding van bonnen en voorkeurspolitiek.*
5. *Pressie uitoefenen op ambtenaren tot het deelnemen aan een eenpansmaaltijd bij gelegenheid heropening distributiekantoor te Eindhoven.*
6. *Het verbieden om distributiebbonnen uit reiken aan houders van stamkaarten zonder stempel van het arbeidsbureau te Eindhoven.*
7. *'Onbeschoft' optreden tegen het gewone publiek.*
8. *Ongeschiktheid als agent van het Distributiekantoor te Geldrop.*
9. *Zeer waarschijnlijk heeft beklagde bij zijn verhoor bezwarende verklaringen afgelegd aan de S.D. man Klingbeil tegen Jan Heurkens.*

Een 'requisitoir' dat wel paste in de tijd waarin niets was wat het leek of geleken had. Voor Verhagen was het nu wel duidelijk dat hij op de burgemeestersstoel niet op zijn plaats was. Hij nam ontslag.

De andere kant van het verhaal

De medaille had ook een keerzijde. Daarover lezen we in het boek 'Geschiedenis van Geldrop en Zesgehuchten' van Jean Coenen, dat verscheen in 1987. Een boek waarin ex-burgemeester Frans Verhagen opening van zaken gaf over zijn kant van het verhaal. .

Hij was, toen Nederland nog niet bezet was door de Duitsers, al hoofd van het distributiekantoor in Geldrop. Het was de plaatselijke vestiging van de autoriteit die door middel van een bonnensysteem de rantsoenering van levensmiddelen en andere schaarse goederen organiseerde. In het distributiekantoor werden aan de inwoners van de gemeente bonnen uitgereikt. Die konden daarmee én met geld producten kopen. In Geldrop was tijdens de bezetting ook een 'ondergrondse' actief, verzetsmensen die probeerden op allerlei manieren in bezit te komen van personeelsbewijzen, distributiestamkaarten, inlegvellen en rantsoenbonnen. Nog belangrijker waren de zogenaamde TD-kaarten (Tweede Distributiestamkaarten) waarop personen stonden geregistreerd. In Geldrop werden deze bewaard in de distributiekantoor waarover Frans Verhagen de scepter zwaaide. Hij was ervan overtuigd dat deze kaarten misbruikt zouden worden voor de Arbeitseinsatz en nam contact op met het verzet om daar op te wijzen. De bonnen en TD-kaarten werden bewaard in een oude brandkast in het distributiekantoor. Met het grootste gemak was die kast te openen. Verhagen had dit al in Eindhoven gemeld en vernam daar dat het lang kon duren voor hij een nieuw brandkast zou krijgen. Tegenover het hoofd van het distributiekantoor in Eindhoven verklaarde hij geen verantwoordelijkheid te nemen over de inhoud van de brandkast. Bij een eventuele overval kon hij zich beroepen op dit onderhoud, dat hij ook schriftelijk liet vastleggen.

Maanden gingen voorbij voor er iets gebeurde. Dat er een overval zou komen was Verhagen duidelijk. Wie hem zou plegen, wist hij niet en wilde hij ook niet weten. In die jaren was het verstandig zo weinig mogelijk te weten. Ook bij het verstrekken van distributiebonnen aan onderduikers werd er intussen alles aan gedaan om te voorkomen dat namen zouden uitlekken of verraden zouden worden. De Geldropse burgemeester Van der Putt had daar een systeem voor ontworpen. Via het personeel van het kantoor kwamen de bonnen in handen van een contactpersoon, die ze doorgaf aan andere verzetsmensen. Zo kon het gebeuren dat een kapelaan, die normaal de bonnen via de contactpersoon kreeg, klaagde dat Verhagen weigerde hem bonnen voor onderduikers te geven. Verhagen kon hem natuurlijk niet vertellen op welke manier – via zijn personeel en de contactman – hij die bonnen wel degelijk had gekregen.

Vóór de overval had hij alleen contact opgenomen met het verzet om de TD-kaarten te laten ontvreemden. Een speciale knokploeg werd ingezet om in de nacht van zondag 16 op maandag 17 april 1944 een overval op het distributiekantoor in Geldrop te plegen. Niet bekend was dat een lid van de Nederlandse S.S. , die ondergedoken zat in St. Oedenrode, met als doel illegale organisaties te achterhalen, in de groep terecht was gekomen. De knokploeg stond onder leiding van de 26 jaar oude Geldropenaar Harrie van Gestel, bijgenaamd “de Ieren jas”. Een groot aantal bonnen en TD-kaarten konden worden buitgemaakt. Er hoefde alleen het onderste gedeelte van de brandkast geforceerd te worden. Verhagen werd op 17 april door de S.D. gearresteerd en afgevoerd naar de gevangenis in Den Bosch. Na enige dagen weken kwam hij vrij en dook hij onder in Limburg. Harrie van Gestel en enkele andere medeplichtigen uit St. Oedenrode werden op 14 mei 1944 opgepakt, nadat de S.S.-er hun namen had verraden aan het hoofd van de S.D. te Eindhoven.

Van Gestel werd op 10 augustus 1944 in het concentratiekamp te Vught ter dood gebracht. Een andere belangrijke verzetsman in Geldrop, J. Heurkens, ambtenaar ter secretarie in Geldrop, werd acht dagen na Van Gestel gearresteerd. Hij werd op 9 augustus 1944 in Vught gefusilleerd.

Op 2 april 1945 werd Frans Verhagen als waarnemend burgemeester van Luyksgestel en Bergeijk opgevolgd door de heer J.M.D. Poirrié (Den Bosch 1905). De nieuwe waarnemer was tijdens de mobilisatie reserveofficier en dook onder toen de bezetter ook de reserveofficieren in krijgsgevangenschap wilde voeren. Direct na de bevrijding was hij actief bij de Binnenlandse Strijdkrachten en nam hij gedurende enkele maanden het burgemeesterschap van Gemert waar. Bij zijn aanstelling was men in Bergeijk nog steeds in het ongewisse over het welzijn van burgemeester Magnée. Er gingen wel hoopvolle geruchten maar ondanks alle naspeuringen bleef het verlossende

bericht uit. De hoop op zijn terugkeer was zo levendig dat Poirrié in mei 1945 een gewichtig comité instelde dat een grootse ontvangst van Magneé moest voorbereiden. De waarnemend burgemeester deed zelf een duik in het zakje met het maken van een welkomstlied van drie coupletten. In september 1945 kwam echter het bericht dat de burgervader al op 8 december 1944 de dood had gevonden. Poirrié bleef waarnemend tot 13 april 1946, de dag dat J.A. Linders als nieuwe burgemeester werd geïnstalleerd.

Wil degene, die tezamen met den Burgemeester v. Bergeijk, **Marcel Magnée de Horn**, gevlucht is uit het concentratiekamp Oraniënborg, en dit verhaal in Nederland in een garage heeft verteld, verdere inlichtingen verstrekken betreffende verblijfplaats etc. van den Burgemeester, aan Mevr. **MAGNÉE DE HORN**-Burggravin van Afferden, Kasteel Horn, te Horn.

Frans Verhagen (1911-1993) nam aan de Katholieke Hogeschool Tilburg de draad van zijn studie weer op en promoveerde in 1946 op een dissertatie over een economisch-statistische beschrijving van een industriële plattelandsgemeente. Dat was dus Geldrop. Frans was lid van de Heemkundige Studiekring Kempenland en zelfs van 1954 tot 1957 bestuurslid. Hij had talrijke publicaties op zijn naam staan, zoals een artikel over de

Eindhovense linnenindustrie. Dr. F. Verhagen woonde in Eindhoven aan de Aalsterweg in villa “de Zelfkant”, waar hij zich in zijn vrije tijd bezig hield met het fokken van sierkippen o.a. de witte Eikenburger Kriel, die in 1977 als ras erkend werd.

Bronnen

Geschiedenis van Geldrop en Zesgehuchten, Jean Coenen, 1987

Map met documenten G.I.O.W. kring Bergeijk

Delpher (afbeelding: De Maasbode, 13-09-1945)

Wikipedia